

**Imaginea maghiarului și a germanului
în mentalul colectiv românesc din Transilvania
(sfârșitul sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea)**

SUMMARY OF THE DOCTORAL DISSERTATION

**Coordonator științific
Prof. dr. Sorin Mitu**

**Doctorand
Ciprian Moldovan**

Cuprins

Introducere	5
1. Introducere în lumea imaginărilor și a mentalităților colective	12
1.1. Istoria mentalităților – scurt istoric.....	14
1.2. Identitate – alteritate la românii din Transilvania.....	30
1.3. Concluzii.....	36
2. Imaginea maghiarului în mentalitatea colectivă românească în timpul Școlii Ardelene	37
2.1. Școala Ardeleană. Considerații generale.....	39
2.2. Cum erau priviți maghiarii de către români.....	47
2.3. O analiză a modului în care românii erau priviți de maghiari.....	80
3. Imaginea maghiarilor în mentalitatea colectivă românească în timpul Revoluției de la 1848-1849	85
3.1. Anul 1848 în Transilvania.....	88
3.2. Imagini referitoare la maghiari în timpul Revoluției de la 1848.....	99
3.3. Însemnătatea imaginilor referitoare la maghiari.....	138
4. Germanul – figură a alterității la românii din Transilvania	142
4.1. Scurt istoric al relațiilor româno-germane în Transilvania.....	144
4.2. Imaginea germanului în istoriografia românească.....	152
4.3. Școala Ardeleană.....	163
4.4. Românii și germanii la 1848.....	174
4.5. Concluzii.....	184
Concluzii	189
Bibliografie	195

Cuvinte cheie:

Transilvania, imagine, mentalități, români, maghiari, 1848, școala ardeleană, germani, Revoluție

Rezumat

Imaginea dominantă pentru mentalul colectiv românesc transilvănean este cea a maghiarului. Dovadă stau numărul mare de referiri la maghiari pe care le găsim atât în operele istorice ale autorilor care au format Școala Ardeleană cât și în documentele emise în preajma și în timpul Revoluției de la 1848-1849 (scrisori, proclamații, petiții, articole de ziar, rapoarte, etc.). Fie că li se adresează direct, fie că sunt doar menționați, maghiarii sunt prezenți într-un număr foarte mare de documente, fapt care ne permite să afirmăm că această imagine a ocupat un loc de prim rang în imaginarul colectiv românesc. Importanța imaginii maghiarului se datorează secolelor de conviețuire dintre români și maghiari. La aceasta se adaugă numărul mare al maghiarilor din Transilvania, ei reprezentând, după români, comunitatea cea mai numeroasă din Ardeal.

Un alt factor important este răspândirea maghiarilor pe tot cuprinsul Principatului, fapt ce a permis ca aceștia să vină în contact cu românii. Deasemenea trebuie amintite și numeroasele sate cu populație mixtă, româno-maghiară, ai căror locuitori au conviețuit în liniște. De cealaltă parte, germanii din Transilvania, deși reprezintă și ei o prezență numeroasă, au format comunități închise, în care negermanii nu aveau dreptul de a se stabili. În felul acesta, relațiile româno-germane nu au cunoscut aceeași dimensiune ca și cele româno-maghiare.

Cercetarea noastră a demonstrat și că imaginea de sine a românilor s-a dezvoltat în relație cu „celălalt”. Românii au început să se afirme ca și națiune comparându-se mereu cu celelalte popoare din Transilvania. Încă din timpul Școlii Ardelene, elitele românești au pus semnul egalității între ei și maghiari/germani. Celelalte etnii nu erau nu nimic superioare românilor, și de aceea nu exista nici un motiv ca românii să nu se bucure de drepturi egale cu ceilalți. Originea românilor era la fel de ilustră, dacă nu mai ilustră decât a celorlalți, faptele lor de vitejie erau la fel de numeroase iar prin număr îi întreceau pe toți ceilalți la un loc. Cu toate acestea ei erau năpăstuiți, bătuți parcă de soartă, defavorizați de toți cei din jurul lor, și în special, de vecinii cei mai de aproape. Motivul este simplu: ceilalți sunt invidioși pe români și vor să se răzbune. Mesajul transmis de intelectualii români era: „Suntem mai mulți, mai vechi, mai viteji, mai buni... **decât voi!**”

Partea referitoare la imaginea maghiarilor cuprinde două capitole, fiecare tratând una din cele două perioade menționate mai sus: capitolul al doilea s-a ocupat de momentul Școlii Ardelene iar capitolul al treilea de Revoluția de la 1848-1849.

Am văzut că la începutul secolului al XIX-lea existau o serie de reprezentări etnice cu privire la maghiari și acestea erau foarte diverse: de la ungurul care îl asuprește pe român și este gata să înlăture pe oricine vrea să schimbe acest lucru, până la maghiarul tolerant care trăiește în pace și armonie cu toate celelalte națiuni din granițele regatului. Deși imaginea era una negativă, se puteau găsi și reprezentări pozitive ale maghiarilor, influențe ale curentului iluminist în care s-au format intelectualii români și a situației politice existente în Transilvania.

Diversitatea acestor reprezentări se datorează în primul rând acestei situații politice existente în Transilvania, și apoi contextului ideologic în care membrii Școlii Ardelene s-au format. Având în vedere că toți au învățat în universitățile din Viena sau și că atmosfera în care ei au crescut a fost de toleranță și deschidere spre progres, comunicare și colaborare între diferitele etnii din Imperiul habsburgic, era normal ca Petru Maior, Samuil Micu sau Gheorghe Șincai să nu propovăduiască o imagine a maghiarilor care să incite la ură între națiuni.

Avem, astfel, imaginea maghiarului tolerant, care permite existența, în interiorul frontierelor sale, a mai multor etnii, toate conviețuind în pace și armonie. Maghiarul care este aliatul românilor, alături de care a repercutat numeroase victorii. Aspectul negativ cel mai des întâlnit este cel al persecuției la care sunt supuși românii de către maghiari. Toți intelectualii români o observă și o condamnă. Chiar dacă inițial a fost vorba de o persecuție religioasă, la sfârșitul secolului al XVIII-lea ea devine una etnică. Maghiarii nu doresc ridicarea românilor din starea josnică în care se află. Motivul pentru această atitudine este dorința lor de a-i putea exploata în continuare, lucru care nu ar mai fi posibil după ridicarea și luminarea românilor. Deasemenea maghiarii mai sunt învinuiți și de fabricarea unei imagini defavorabile românilor, pe care au răspândit-o apoi în întreaga lume astfel că românii sunt prost văzuți și calomniați de către toți străinii.

La mijlocul secolului însă, aria imaginilor referitoare la maghiari se restrânge, rămânând doar cele negative. Ungurul este lipsit de onestitate, duplicitar, șovin, trufaș, rebel, barbar, etc. Acum se formează imaginea inamicului de veacuri al poporului român care vrea cu orice preț ca acesta să dispară de pe suprafața pământului, dorind să-i ungurească pe toți. Persecuția, pe care o întâlnim și în perioada precedentă, nu mai are ca scop menținerea românilor într-o stare

înjositoare, ci are ca scop chiar dispariția din Transilvania a națiunii române și maghiarizarea tuturor românilor. Cum se explică această radicalizare a portretului maghiarilor? Cum se poate ca în mai puțin de 50 de ani să se piardă orice urmă de apreciere la adresa celor cu care ar fi trebuit să trăiască în colaborare? Răspunsul îl găsim în ideologia dominantă în rândul elitelor românești din timpul Revoluției, naționalismul și liberalismul romantic.

La 1848, intelectualii români nu mai cer recunoașterea existenței națiunii române – cum cerea *Supplexul* – ci ei o afirmă ca un adevăr de netăgăduit. Maghiarii devin dușmanii cei mai crunți nu pentru că nu acordă drepturi românilor ci pentru că doresc să îi maghiarizeze pe aceștia, să îi facă să renunțe la limba și obiceiurile lor, la naționalitatea lor, singurul element din acest univers care poate defini identitatea unui individ.

Maghiarii erau considerați principalii vinovați pentru starea socială și materială a românilor. Veridicitatea acestei imagini din punctul de vedere al realității este, normal, relativă. Trebuie remarcată însă tendința, existentă de altfel în ambele tabere, de a generaliza și globaliza, în procesul construirii unei imagini a celuilalt. Traseul parcurs de aceste imagini este: confecționare – difuzare – receptare, ele constituind de multe ori „realitatea” pentru comunitățile etnice din Transilvania.

Ultimul capitol al lucrării noastre se ocupă de celaltă imagine importantă, cea a germanului. Imaginea germanului la românii din Transilvania nu apare nici peste noapte, ci este rodul secolelor de coabitare între membrii celor două națiuni, pe pământul Transilvaniei, și al relațiilor care s-au stabilit între ei. Portretul germanului, în mentalul colectiv românesc, este unul complex, asemeni celui al maghiarului, conținând atât aspecte pozitive, care dau naștere admirației, cât și aspecte negative, care creează rupturi între români și germani.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. IZVOARE EDITE

I.1 Presă, publicații periodice

- *Amicul poporului*, Pesta, 1848
- *Biblioteca românească*, Buda, 1821, 1829-1830, 1834
- *Foaie literară*, Brașov, 1838
- *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, 1838-1848

I.2 Carte veche românească

- Aaron Theodor, *Scurtă apendice la Istoria lui Petru Maior*, Buda, Tip. Universității, 1828
- Bărnuțiu, Simion, *Discursul de la Blaj și scrieri de la 1848*, Cluj Napoca, UMRL, 1990
- Bojincă Damaschin, *Răspundere desgurzătoare la cârtirea cea în Hale în anul 1823 [...] făcută*, Buda, Tip. Universității, 1828
- Bojincă Damaschin, *Diregătoriu bunei creșteri spre îndreptarea multor părinți și bun folosul tinerimii române*, Buda, Tip. Universității, 1830
- Bojincă, Damaschin, *Anticile romanilor*
- Bojincă, Damaschin, *Scrieri, de la idealul luminării la idealul national*, Ed. Facla, 1978, Timișoara
- Bojincă, Damaschin, *Scrieri*, Editura Facla, 1978, Timisoara
- Budai Deleanu, Ion, *Opere*, București, 2011
- Budai Deleanu, Ion, *Țiganiada*, Editura 100+1 Gramar, Bucure;ti, 2005
- Budai-Deleanu, Ion, *Despre originile popoarelor din Transilvania*, ed. Ladislau Gyemant, Ed. Enciclopedică, București
- Maior, Petru, *Istoria pentru începutul romnânilor in Dacia*, Ed. Junimea, Iasi, 1990
- Maior Petru, *Istoria pentru începuturile românilor în Dacia*, Buda, Tip. Universității, 1812

- Maior, Petru, *Scripta minora*, ed. Viitorul Românesc, București, 1998
- Micu, Samuil, *Istoria, lucrurile și întâmplările românilor*, în *Depre vechimea și continuitatea românilor: Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior*, ed. Militară, București, 1989
- Micu, Samuil, *Istoria românilor*, Ed. Viitorul Românesc, București, 1995, vol. I-III
- Micu, Samuil, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, Editura Științifică, București, 1963
- Papiu Ilarian, Alexandru, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, Viena, Tip. C. Gerold și fiul, 1852
- Papiu Ilarian, Alessandru, *Antologie*, Ed. Științifică și pedagogică, București, 1981
- Șincai, Gheorghe, *Catehismul cel mare*, Blaj, Tip. Seminarului

I.3 Volume și seturi de corespondență edită

- *George Bariț și contemporanii săi*, I-IX, coord. Ștefan Pascu, Iosif Pervain, București, Ed. Minerva, 1973, 1975, 1976, 1978, 1981, 1983, 1985, 19887, 1993
- Hodoș, Enea, *Scrisori*, Sibiu, Tip. Veșmetean, f. a.
- Hodoș, Enea, *Din corespondența lui Simion Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, Tip. Veșmetean, 1944
- Maior, Petru, *Scrisori și documente inedite*, ed. Nicolae Albu, București, Edit. Pentru literatură, 1968

I.4 Antologii, colecții de documente, instrumente de lucru, ediții critice

- *Anul 1848 în Principatele Române*, I-VI, București, Tip. Gobl, 1902-1910
- Bariț, George, *Scrisori social-politice*, ed. Victor Cheresteșiu, Camil, Mureșanu, George E. Marica, București, Ed. Politică, 1962
- Bocșan, Nicolae, Leu, Valeriu, *Memorialistica Revoluției de la 1848 în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1988
- Bocșan, Nicolae, Leu, Valeriu, *Revoluția de la 1848 din Transilvania în memorialistică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2000

- Bocșan, Nicolae, Graf, Rudolf, *Revoluția de la 1848 în Munții Apuseni. Memorialistică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2003
- Bodea, Cornelia, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, I-II, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1967
- Comșa, Nicolae, *Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală din Blaj*, Blaj, Tip. Lumina, Miron Roșu, 1944
- *Documente privind Revoluția de la 1848-1849 în Țările Române, C., Transilvania*, ed. acad. Ștefan Pascu, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, Bucuresti, 1977, vol. I-X
- Fugariu, Florea (ed.) *Școala Ardeleană*, I-III, București, Albatros, 1970

II. BIBLIOGRAFIE DE SPECIALITATE

II.1 Lucrări generale

- Anghelescu, Mircea, *Preromantismul românesc (până la 1840)*, București, Ed. Minerva
- Antohi, Sorin, *Utopica. Studii asupra imaginarului social*, București, Ed. Științifică, 1991
- Armbruster, Adolf, *Romania and Transylvania before 1918: Perceptions and Attitudes towards the Hongarian population*, în *Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg* 15 (1989)
- Bazcko, Bronislaw, *Les imaginaires sociaux. Memoires et espoirs collectifs*, Paris, Payot, 1984
- Bărbulescu Mihai, Deletant, Denis, Hitchins Keith, Papacostea Șerban, Teodor Pompiliu, *Istoria României*, Ed. Corint, București, 2006
- Bocșan, Nicolae, *Ethnie et confession en Transylvanie*, Fundația culturală română, Cluj-Napoca, 1996
- Bocșan, Nicolae, *Evoluția noțiunii de națiune la românii din Transilvania și Banat. 1840-1860* în *Revue de Transylvanie*, I, 1991
- Bocșan, Nicolae, *Opțiuni sociale și democratice în procesul constituirii solidarității naționale moderne. 1821-1848* în vol. Ștefan Ștefănescu (coord.) *Națiune română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, București, Ed. Științifică și enciclopedică, 1984

- Bocșan, Nicolae, Lumperdean, Ioan, Pop, Ioan-Aurel, *Etnie și confesiune în Transilvania: secolele XIII-XIX*, Oradea, Fundația „Cele trei Crișuri”
- Boia, Lucian, *Două secole de mitologie națională*, București, Ed. Humanitas, 1999
- Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, Ed. Humanitas, București, 2000
- Boia, Lucian, Oroveanu, Anca, Corlan, Ioan, *Insula. Despre izolare și limite în spațiul maghiar*, București, Colegiul Noua Europă, 1999
- Ioan Chindriș, *Procese politice antiromânești care au zguduit Transilvania în toamna anului 1848*, Ed. Viitorul românesc, București, 1995,
- Crăciun, Maria, Ghitta, Ovidiu, *Ethnicity and Religion in Central and Eastern Europe*, Cluj Napoca, Cluj University Press, 1995
- Ghișe, Dumitru, Teodor, Pompiliu, *Fragmentarium iluminist*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1972
- Grancea Mihaela, *Introducere în istoria mentalitatilor și a imaginarului social*, Sibiu, Alma Mater, 2003
- Grancea, M., Sanoc, Alexandru, *Considerații cu privire la procesul de formare a identităților naționale în Identitate și alteritate. Studii de imagologie*, vol. II, Cluj Napoca
- Gyemant, Ladislau, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, București, Ed. Științifică și enciclopedică, 1986
- Gyemant, Ladislau, Răduțiu, Aurel, *Repertoriul izvoarelor statistice privind Transilvania 1690-1847*, Cluj, Ed. Universul Enciclopedic
- Hâncu, Dumitru, *"Noi" și germanii "nostri" : 1800-1914 : un studiu imagologic; Tablouri dintr-o lume care a fost*, București, ed. Univers, 1998
- Hitchins, Keith, *Români, 1774-1866*, ed. Humanitas, București, 2013
- Hitchins, Keith, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania (1790-1868)* ed. Pompiliu Teodor, Cluj Napoca, ed. Dacia, 1983
- Maior, Liviu (ed.), *Avram Iancu. Scrisori*, Cluj, Dacia, 1972
- Mihalache, Andi, Silvia Marin-Baruthieff, *De la fictiv la real - Imaginea, imaginarul, imagologia*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2010
- Mitu, Melinda, Mitu, Sorin, *Români văzuți de maghiari. Imagini și clișee culturale din secolul al XIX-lea*, Cluj Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 1998

- Mitu, Sorin, *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, Ed. Humanitas, București, 1997
- Mitu, Sorin, *Imagini europene și mentalități românești în Transilvania*, EFES, Cluj-Napoca, 1996
- Mitu, Sorin, *Modele și imagini naționale la românii ardeleni în prima jumătate a secolului al XIX-lea*
- Mitu, Sorin *Imaginea Europei la românii ardeleni la începutul epocii moderne*, în *Aradul cultural*, 2002, 1-2

II.2 Articole de specialitate

- Ahrweiller, Helene, *Imaginea celuilalt și mecanismele alterității*, în Toader Nicoară, *Introducere în istoria mentalităților*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 1998
- Andrei, Mirela, *Românii ardeleni și împăratul austriac. Avatarurile mitului „bunului împărat” de la sfârșitul secolului XVIII la perioada pașoptistă* în *Revista Bistriței*, 2001,
- Bolovan, Ioan, Neamțu, Gelu, *Ancheta Kozma din Munții Apuseni*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1998.
- Braga, Corin, *Trei termeni pentru a defini fantezia creatoare: Imaginație, imaginar, imaginar*, în Mihalache, Andi, Marin-Baruthieff, Silvia, *De la fictiv la real - Imaginea, imaginarul, imagologia*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2010
- Cârja, Ioan *Ipostaze ale celuilalt în Revoluția de la 1848 în Transilvania în Viață privată, mentalități colective și imaginar social în Transilvania*, coord. Sorin Mitu, Florin Gogâltan, Oradea – Cluj Napoca, 2005 – 2006
- Bolovan, Ioan, *Români și maghiari în timpul Revoluției de la 1848 în Transilvania: Contribuții la studierea imaginarului social*, în *Revista de Transilvania*, 7, nr. 2 (1998)
- Bucin, Mihaela, *Imagine și stereotipie etnică în Annales. Publicație a Institutului de cercetări a românilor din Ungaria*, 2000
- Chelcea, Septimiu, *Imaginea de sine a românilor*, în *Revista de psihologie*, XXXVII, 1991, 1986
- Chelcea, Septimiu, *Atitudinile etnice ale românilor*, în *Sociologie românească*, 1994, nr. 2-3

- Cupa, Adrian, *Repere identitare în cultura tradițională românească: elaborarea auto-imaginii*, în Mihalache, Andi, Marin-Baruthieff, Silvia, *De la fictiv la real - Imaginea, imaginarul, imagologia*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2010
- Din, Petre, *Ipostaze ale mitului bunului împărat în Transilvania, sub Francisc I al Austriei*, în *Identitate si alteritate*, vol. III, N. Bocșan, S. Mitu, T. Nicoară, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2002
- Dumistrăcel, Stelian, *Germanul în mentalul rural românesc*, în Alexandru Zub, *Identitate-alteritate in spatiul cultural romanesc*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 1996
- Mihai, Constantin, *Aparatul conceptual al studiilor despre imaginar*, în Mihalache, Andi, Marin-Baruthieff, Silvia, *De la fictiv la real - Imaginea, imaginarul, imagologia*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2010
- Mitu, Sorin, *Străinul în imaginarul social al românilor ardeleni la începutul epocii moderne*, în Alexandru Zub, *Alteritate-identitate în spațiul cultural românesc*, Iași, Ed.Universității "Al.I.Cuza", 1996
- Mitu, Sorin, , *De ce au făcut țărani români revoluție? Mobilizare politică și naționalism în Transilvania, la 1848*, în *Transilvania mea*, ed. Polirom, Iași
- Sorin Mitu, , *De ce au făcut țărani români revoluție? Mobilizare politică și naționalism în Transilvania, la 1848*, în *Transilvania mea*, ed. Polirom, Iași
- Sorin Mitu, *Străinul în imaginarul social al românilor ardeleni la începutul epocii moderne*, în Alexandru Zub, *Identitate-alteritate in spatiul cultural romanesc*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 1996
- Sorin Mitu, *De la imaginea Celuilalt la geografiile simbolice: trasee metodologice*, , în *Identitate si alteritate*, vol. III, N. Bocșan, S. Mitu, T. Nicoară, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2002